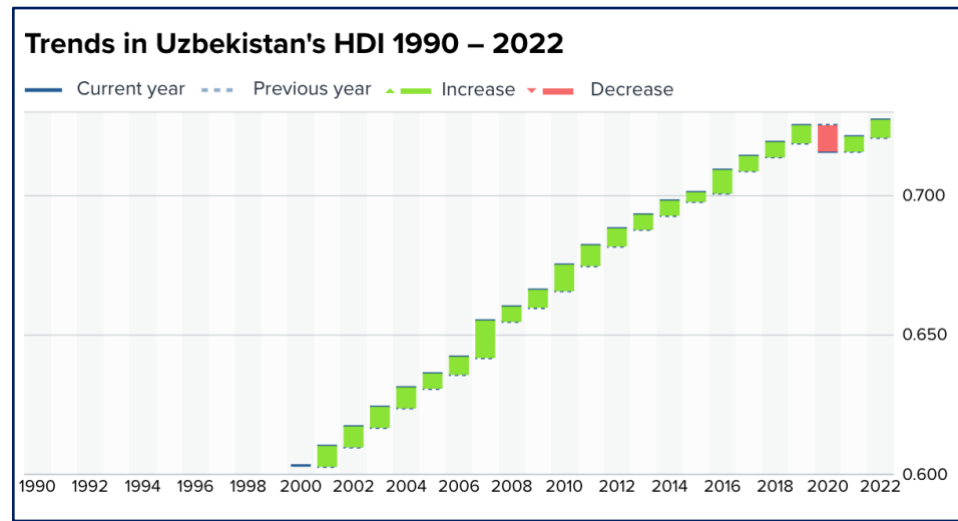

Türk ve İslam Dünyasında Yükselen Bir Yıldız: Özbekistan

“Özbekistan kalkınma
yolunda yeni bir
Bağımsızlık gününü
kutluyor.”

Özbekistan 31 Ağustos'ta Bağımsızlık Günü'nü kutladı. Özbekistan birkaç son on yıldır çarpıcı ekonomik, teknolojik, siyasi, sosyal ve kültürel değişimler geçirmektedir. Özellikle başta Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev döneminde yapılan değişim taşıyıcısı reformlar, ülkeyi Türk-İslam dünyasında ve küresel düzeyde dikkat çeken bir konuma taşımıştır. Aşağıda görüldüğü üzere Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Gelişmişlik Endeksi (HDI), Özbekistan'daki değişim ve istikrarlı gelişmeleri özetler niteliktedir:

Kaynak: United Nations, 2024.

Grafikte özet sunulan Özbekistan'daki gelişmenin daha ayrıntılı bir şekilde gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma bu bağlamda, Türk ve İslam dünyasında parlayan bir yıldız olarak Özbekistan'daki gelişmeleri özetlemektedir.

Özbekistan, Şubat 2017'de beş öncelikli alanı belirleyen *2017-2021 Ulusal Kalkınma Stratejisini* kabul etmiştir. Stratejide öne çıkan reformlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Kamu yönetimi ve yargı reformu,
- Hukukun üstünlüğü ve parlamento reformunun güçlendirilmesi,
- Özbek tarımının ve sanayisinin modernizasyonuna odaklanan, ürün ve hizmetlerin daha fazla rekabet gücüne yönelik ekonomik kalkınma ve liberalleşme reformları,
- Daha yüksek gelirlere ve daha iyi işlere dayalı, daha kaliteli sağlık hizmeti, eğitim, konut vb. odaklı sosyal reformlar,
- Devletin bağımsızlığını ve egemenliğini güçlendirme nihai hedefi ile iç istikrarı dengeli ve yapıcı dış politikayı sağlamaya yönelik iyileştirmelere odaklanan güvenlik alanındaki reformlar. (Institute for Security & Develop Policy, 2018).

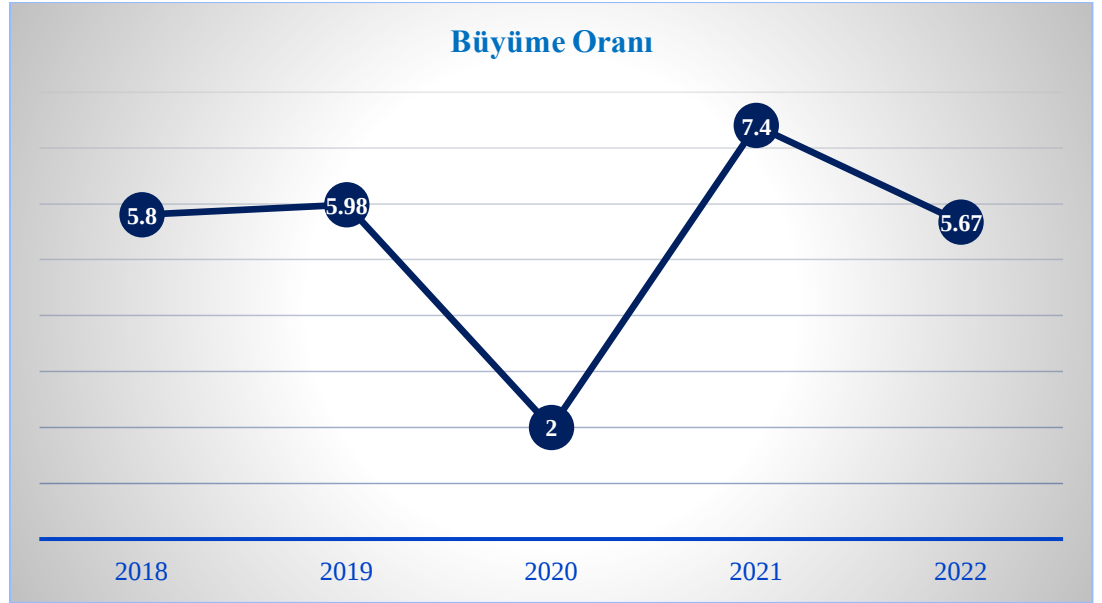

Kaynak: President of the Republic of Uzbekistan, 2024.

Ekonomik Gelişmeler

Özbekistan, 2016 yılında göreve başlayan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev'in önderliğinde önemli ekonomik reformlar gerçekleştirmiştir. Bu reformlar ülkenin ekonomik yapısını geliştirmeyi ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi hedeflemektedir.

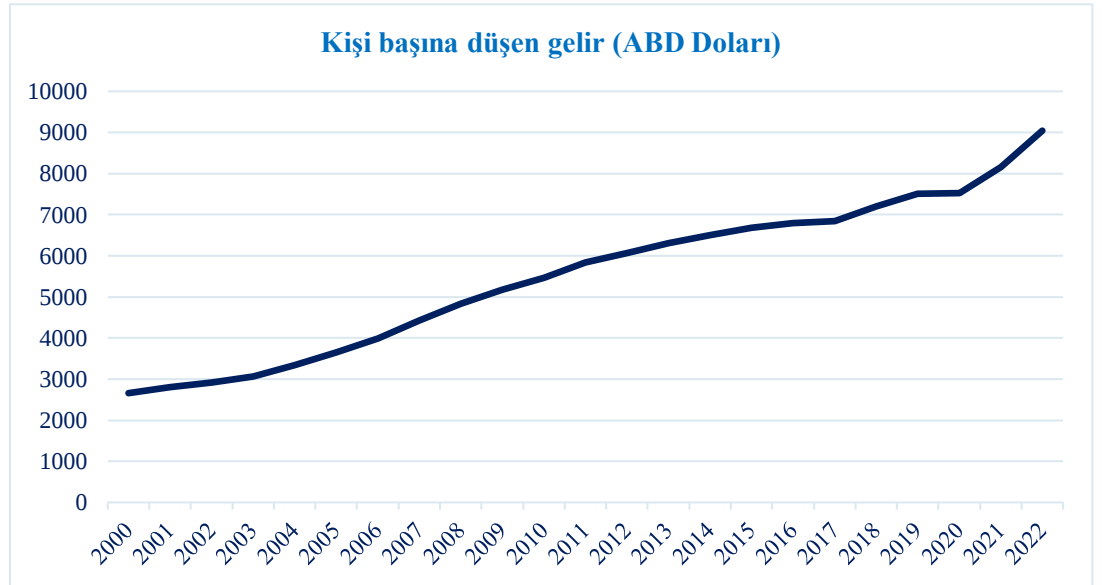
Reform sürecinde serbest piyasa ekonomisine geçişin beş temel ilkesinin uygulanması, ülkenin belirlenen hedeflere daha kısa sürede ulaşmasında, olumlu sonuçlar elde etmesinde ve yıllık ekonomik büyümenin sağlanması ile vatandaşların refahının artırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu büyüme, özellikle inşaat, sanayi ve hizmet sektörlerindeki gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Reformların ilk aşamasında, pazar altyapısının oluşturulması ve pazar ilişkilerinin kurulması adına gerekli koşullar ve düzenlemeler oluşturulmuştur. Bu aşamada girişimcilerin işlerini hızlı bir şekilde geliştirmeye başladığı görülmektedir. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin yaygın bir şekilde gelişimi devlet desteğiyle ile daha da güçlenmekte olup ülke içindeki özelleştirme süreçlerinde de gelişme kaydedilmiştir. Özellikle tarım, enerji ve sanayi alanlarında özelleştirme süreçleri hız kazanmıştır. Bu durum, rekabeti artırmış ve verimliliği yükseltmiştir (Ranov, 2021).

Kaynak: World Bank, 2024.

Grafik, Özbekistan'da 2018-2022 yılları arasındaki büyüme oranlarını göstermektedir. 2018-2019 döneminde, büyüme oranları istikrarlı bir şekilde artış göstermiştir. 2018 yılında %5,8 olan büyüme oranı, 2019'da %5,98'e çıkmıştır. Bu artış, ülkenin ekonomik performansının olumlu bir seyir izlediğini göstermektedir. 2020 yılında, büyüme oranında keskin bir düşüş yaşanmış ve büyüme oranı %2'ye kadar gerilemiştir. Bu düşüş, COVID-19 pandemisinin etkisiyle dünya genelinde yaşanan ekonomik durgunluğun bir yansıması olarak yorumlanabilir. 2021'de, ekonomi hızlı bir toparlanma göstermiş ve büyüme oranı %7,4 ile zirveye ulaşmıştır. Bu, pandeminin ilk şokunun ardından gelen hızlı bir ekonomik iyileşmeyi yansıtabilir. 2022'de büyüme oranı %5,67 olarak gerçekleşmiş, yani 2021 yılındaki zirveden bir miktar düşüş yaşanmıştır. Ancak yine de bu oran ülkenin büyüme trendinin sürdüğünü ve ekonominin pandemi sonrası dönemde nispeten istikrarlı bir şekilde büyüdüğünü göstermektedir.

Genel itibariyle, 2020 yılında yaşanan düşüşe rağmen, ülke ekonomisi hızla toparlanmış ve 2021'de önemli bir büyüme kaydetmiştir. 2022'deki hafif düşüşe rağmen, büyüme oranı hala güçlü bir performans sergilemektedir.

Kaynak: World Bank, 2024.

Grafik, 2000-2022 yılları arasında Özbekistan'da kişi başına düşen gelirin ABD doları cinsinden nasıl değiştiğini göstermektedir. Kişi başına düşen gelir, bir ülkenin ekonomik

refahının önemli bir göstergesidir. 2000-2010 yılları arasında, kişi başına düşen gelirde istikrarlı bir artış görülmektedir. 2000 yılında yaklaşık 2000 ABD doları olan kişi başına gelir, 2010 yılına gelindiğinde 4000 ABD dolarını aşmıştır. Bu durum, bu dönemdeki ekonomik büyümenin ve kalkınmanın olumlu bir şekilde sürdüğünü göstermektedir. 2010-2020 yılları arasında ise, 2010'dan 2020'ye kadar olan dönemde de büyüme devam etmiştir. Ancak büyüme hızı bir miktar yavaşlamış gibi görünmektedir. 2015 yılı civarında bir yavaşlama görülse de genel eğilim yukarı yönlüdür. 2020 yılında kişi başına düşen gelir yaklaşık 6000 ABD dolarını bulmuştur.

2020 yılından itibaren kişi başına düşen gelirde belirgin bir artış görülmektedir. 2020'de COVID-19 pandemisinin yarattığı küresel ekonomik sıkıntılara rağmen, Özbekistan'da kişi başına düşen gelirdeki artış devam etmiş ve 2022 yılında 9000 ABD doları civarına ulaşmıştır. Bu, ülkenin pandemiye rağmen ekonomik olarak güçlü bir performans sergilediğini ve refah düzeyinin arttığını göstermektedir. Genel itibariyle, Özbekistan'da 2000 yılından itibaren ekonomik refahın istikrarlı bir şekilde arttığını, özellikle son birkaç yılda önemli bir artış kaydedildiğini ortaya koymaktadır. 2022 yılında kişi başına düşen milli gelirin 2000 yılına oranla üç katından daha fazlasına ulaşıldığı görülmektedir.

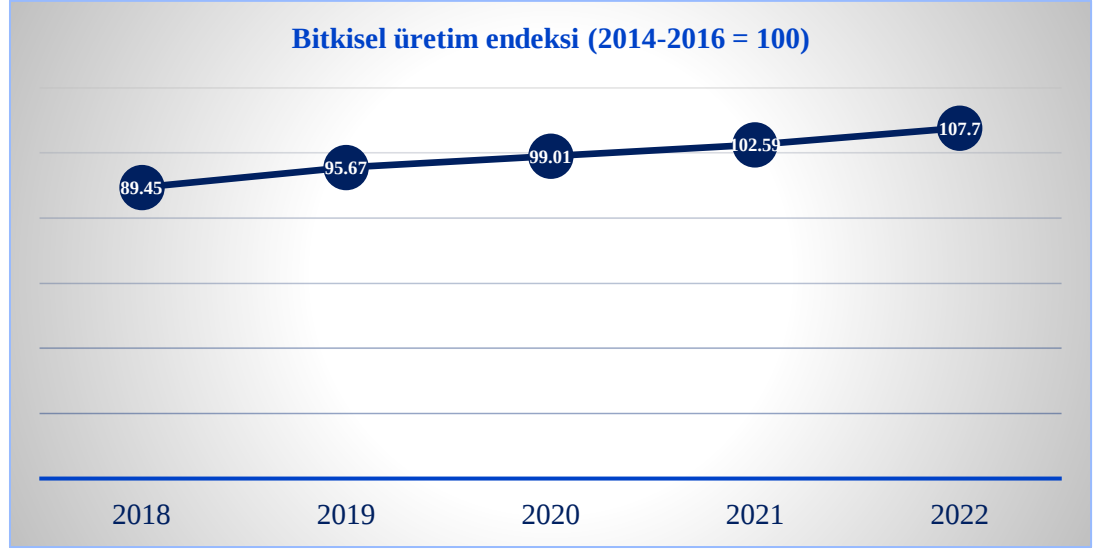
Özbekistan'daki reformların ikinci aşaması ise, tamamen ekonominin finans sektörünü güçlendirmeyi ve istikrara kavuşturmayı amaçlamıştır. 2020 yılında çıkan Yabancı Yatırımcılar Yasası, ülkeye yabancı yatırımları çekmek amacıyla çeşitli teşvikler sunmaktadır. Yasa yatırımcıları haklarını korumakta ve bürokratik engelleri azalmaktadır. Yasanın içeriğinde, yabancı yatırımlar ve yabancı yatırımcıların mülkleri, kamulaştırma işlemlerine tabi tutulmamaktadır. Bu yatırımlar ve varlıklar, doğal afetler, kazalar ve salgın hastalıklar dışında el koyma durumlarına karşı korunmaktadır. Ayrıca yabancı yatırımcılar, ülkede ve yurtdışında her türlü para biriminde hesap açma, kullanma ve tasfiye etme hakkına sahiptir. Yabancı para cinsinden kredi alma ve ödeme yapma yetkilerinin yanı sıra Özbekistan Cumhuriyeti'ne ödenecek vergi miktarı da üç kat azaltılmıştır. Tüm vergi ve zorunlu ödemeler yapıldıktan sonra yabancı para cinsindeki fonların Özbekistan Cumhuriyeti'ne ve buradan başka bir yere kesintisiz bir şekilde aktarılması güvence altına alınmaktadır. Bununla birlikte yabancı yatırımların işletme tüzük sermayesindeki zorunlu payı %30'dan %15'e düşürülmüştür. Bu ve bunlar gibi teşvikler sayesinde, Özbekistan'a yapılan doğrudan yabancı yatırımlar önemli ölçüde artmıştır (T.C. Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2020).

Kaynak: World Bank, 2024.

Grafikte 2018-2022 yılları arasında Özbekistan'da doğrudan yabancı yatırımların nasıl değiştiği görülmektedir. 2018 yılından 2022 yılına kadar dalgalanmalara rağmen genel bir artış eğilimi söz konusudur. 2018 yılında en düşük seviye görülürken, 2019 yılında keskin bir artış yaşanmış

ve doğrudan yabancı yatırımlarda zirve görülmüştür. 2020 yılında tekrar düşmüş ve takip eden yıllarda 2020 yılındaki seviyeye yakın seyretmiştir.

Kaynak: World Bank, 2024.

Özbekistan, tarım sektöründe modernleşme çalışmalarına başlamıştır. Ayrıca pamuk üretiminde sürdürülebilir yöntemlerin benimsenmesi ve tarımsal çeşitliliğin artırılması hedeflenmektedir. Sanayi alanında ise, yerli üretimin artırılması ve yüksek katma değerli ürünlerin üretilmesi için yatırımlar yapılmaktadır. Bitkisel üretim endeksinde bakıldığında bu çerçevede, 2018 yılından 2022 yılına kadar endekste doğrusal bir artış görülmektedir.

Kaynak: Anadolu Ajansı, 2017.

Siyasi Gelişmeler

Özbekistan, siyasi alanda da önemli değişiklikler yaşamaktadır. Mirziyoyev'in liderliğinde, daha önceki yönetimlerin otoriter politikalarından uzaklaşarak daha demokratik bir yönetime geçiş hedeflenmektedir.

Özbekistan, insan hakları alanında önemli adımlar atmıştır. İşkence ve kötü muameleyle karşı yasaların güçlendirilmesi, tutuklu gazetecilerin serbest bırakılması gibi gelişmeler, uluslararası insan hakları kuruluşları tarafından olumlu karşılanmıştır. Devlet, insan hakları ihlallerini araştırmak üzere Özbekistan Ombudswoman başkanlığında bir komisyon kurmuştur (Human Rights Watch, 2023).

Siyasi partilerin faaliyet alanlarının genişletilmesi ve seçim sisteminin iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Seçim yasaları ve çerçevesi, bağımsız siyasi aktörlerin veya partilerin herhangi bir düzeyde seçimlere katılmalarına fırsat vermeyecek şekilde uygulanmaktadır. Seçim yönetim organları hükümet tarafından yakından kontrol edilmektedir. 2019 yılında yapılan anayasa değişiklikleri, siyasi partilerin daha etkin bir şekilde faaliyet göstermesine olanak tanımaktadır (Freedom House, 2023).

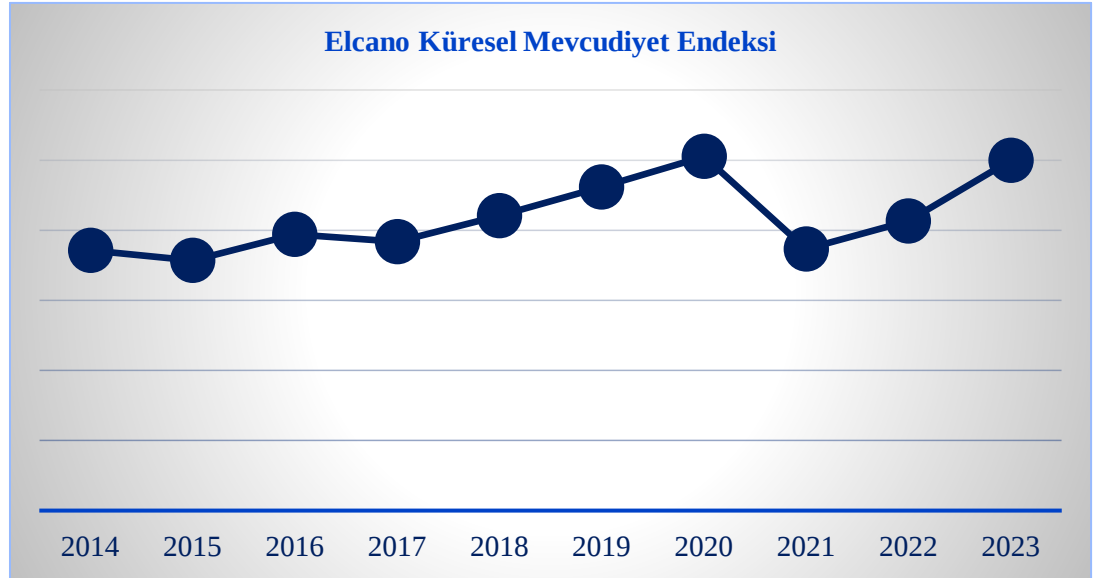
Özbekistan, bölgesel iş birliklerini artırmakta ve komşu ülkelerle ilişkilerini güçlendirmektedir. Özellikle Orta Asya ülkeleri ile yapılan ikili anlaşmalar, ekonomik ve siyasi iş birliğini pekiştirmekte özellikle Afganistan gibi bölgesel iş birliklerinde önemli sorumluluklar almaktadır. Bunun yanı sıra, Özbekistan, 14 Ekim 2019 tarihinde Türk Konseyi'ne katılarak uluslararası iş birliğini güçlendirmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Teknolojik Gelişmeler

Teknoloji alanında da Özbekistan, dijitalleşme ve yenilikçilik konularında önemli adımlar atmaktadır. Özbekistan, dijitalleşme sürecine hız vermiştir. E-ticaret, dijital bankacılık ve fintech çözümleri gibi alanlarda büyüme gözlemlenmektedir. 2020 yılında kurulan Dijital Ekonomi Ajansı, bu alandaki gelişmeleri desteklemektedir.

Özbekistan, teknoloji ve mühendislik alanında eğitim programlarını güçlendirmekte ve üniversitelerle iş birliklerini artırmaktadır. Özellikle STEM (Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik) alanında eğitim veren kurumların sayısı artmaktadır. Yerli teknoloji şirketlerinin desteklenmesi ve Ar-Ge faaliyetlerinin teşvik edilmesi hedeflenmektedir. Özbekistan, teknoloji parkları ve inovasyon merkezleri kurarak girişimciliği teşvik etmektedir.

Yumuşak Güç

Kaynak: Real Instituto Elcano Royal Institute, 2024. Grafik, *Elcano Global Presence Index* veri setinden oluşturulmuştur.

Grafik, Özbekistan'da Elcano Küresel Mevcudiyet Endeksi'nin yıllar içinde nasıl değiştiğini göstermektedir. Bu indeks, bir ülkenin dünyadaki varlığını ve etkisini ölçen bir göstergedir. Grafikte, 2014-2023 yılları arasında bu indeksin yıllık değerlerindeki dalgalanmalar izlenebilmektedir. Genel olarak, 2014 ile 2017 arasında stabil bir seyir görülmekte, 2018-2020 yılları arasında hafif bir artış ve sonrasında 2021'de bir düşüş meydana gelmektedir. Ancak, 2022 ve 2023 yıllarında yeniden bir artış gözlemlenmiştir.

Bu durum, ülkenin küresel mevcudiyetinde son yıllarda bir toparlanma olduğunu ve küresel arenada yeniden daha fazla etkinlik kazandığını göstermektedir. Bu artış, diplomatik ilişkilerdeki iyileşmeler, uluslararası projelerdeki etkinlik veya kültürel ve ekonomik anlamda

daha fazla etkileşimde bulunması gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Yumuşak güç (soft power) bağlamında indeksteki artış, yumuşak gücün daha etkili bir şekilde kullanıldığını da gösterebilir. Özetle, grafik, ülkedeki küresel mevcudiyetin son yıllarda artış gösterdiğini, özellikle 2021 sonrasında önemli bir toparlanma olduğunu ortaya koymaktadır.

Türk Devletleri Teşkilatları ve Özbekistan

Türk Devletleri Teşkilatı, Türk Devletleri arasında geniş kapsamlı iş birliğini teşvik etmek amacıyla 2009 yılında uluslararası bir örgüt olarak kurulmuştur. Kuruluşun ilk üyeleri Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'dir. Özbekistan, 2019 yılında tam üye olarak teşkilata katılmıştır. Macaristan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ise gözlemci üyelerdir. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ise gözlemci statüdeki kuruluştur.

Özbekistan, Türk Devletleri Teşkilatı'na Ekim 2019'da Bakü'de düzenlenen 7. Zirve sırasında tam üye olarak katılmıştır. Bu katılım, Özbekistan'ın Türk Devletleri arasındaki iş birliğine verdiği önemin bir göstergesi olarak kabul edilir. Özbekistan'ın tam üyeliği, teşkilatın genişlemesi ve güçlenmesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. (Türk Devletleri Teşkilatı, 2024)

Özbekistan-Türkiye İlişkileri

Şevket Mirziyoyev'in Özbekistan'ın cumhurbaşkanı olarak göreve başlaması, ülkedeki iç ve dış politikaları köklü bir şekilde değiştiren bir sürecin fitilini ateşlemiştir. Mirziyoyev, "Aksiyon Stratejisi"ni devreye sokarak çeşitli reform adımları atmış ve devlet ile vatandaşlar arasındaki ilişkileri yenileyerek modernleştirmiştir. Bu dönemde Özbekistan, komşu ülkeleri ve büyük güçlerle, özellikle Türkiye ile olan ilişkilerini güçlendirmeye odaklanmıştır. 2016 yılında gerçekleşen Erdoğan-Mirziyoyev zirvesi, iki ülke ilişkilerinin “stratejik ortaklık” düzeyine taşınmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2017'de Mirziyoyev'in Türkiye'yi ziyaret etmesi, ikili ilişkilerde tarihi öneme sahip anlaşmalarla sonuçlanmıştır.

Türk vatandaşları için vize muafiyetinin sağlanması ve Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi'nin kurulması, ekonomik ve ticari ilişkilerin hızla gelişmesine olanak tanımıştır. Özbekistan'da Türk yatırımlarında bir artış gözlemlenirken, Türk firmaları da çeşitli sektörlerde aktif olarak faaliyet göstermektedir. Eylül 2019'da Özbekistan, Türk Devletleri Teşkilatı'na resmi üye olmuştur. 2016-2019 yılları arasında dış ticaret hacmi, 1.242 milyar dolardan 2.211 milyar dolara yükselmiş; 2021 yılında ise bu rakam 3,645 milyar dolara ulaşmıştır. 2023 yılında Türkiye ile Özbekistan arasındaki ticaret hacmi 3,12 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. Ayrıca, özellikle tekstil ve gıda gibi rekabetçi sektörlerde, Özbekistan'da 1800'den fazla Türk firması faaliyet göstermektedir. Erdoğan'ın 29-30 Mart 2022 tarihlerindeki Özbekistan ziyareti, iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın “Kapsamlı Stratejik İş Birliği” seviyesine yükselmesinde önemli bir adım olmuştur.

Özbekistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler, ortak kültürel ve tarihi bağlar üzerine inşa edilmekte ve kazan-kazan prensibi doğrultusunda gelişim göstermektedir. İki cumhurbaşkanının sürekli iletişim halinde olması ve iş birliğini teşvik eden politikaları, bu ilişkilerin güçlenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Bekar, 2024, s.368-371).

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nin Özbekistan ile İş Birlikleri

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (AYBÜ), son yıllarda Özbekistan ile güçlü ve çok yönlü akademik iş birlikleri geliştirmiştir. Bu ilişkiler, Aralık 2019'da Özbekistan'ın Ankara Büyükelçisinin ziyaretiyle başlamış ve zamanla daha da derinleşmiştir. Ocak 2020'de imzalanan iş birliği anlaşmaları, AYBÜ'nün Özbekistan'daki üniversitelerle öğrenci ve personel hareketliliğini artırmayı ve akademik iş birliğini güçlendirmeyi hedefleyen adımlardan bazılarıdır. Bu kapsamda, Özbekistan'daki birçok üniversite ile “Mevlâna Değişim Programı”, “İyi Niyet Anlaşması (MoU)” ve “KA107 Erasmus Plus Programı” gibi uluslararası boyutta iş

birlikleri gerçekleştirilmiş; özellikle Mirza Ulugbek Özbekistan Milli Üniversitesi ile önemli anlaşmalar imzalanmıştır.

AYBÜ'nün Özbekistan ile olan ilişkileri, yalnızca öğrenci ve akademik personel hareketliliği ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda kültürel ve bilimsel etkinlikler aracılığıyla da derinleşmiştir. Şubat 2020'de "Özbekistan'da Yüksek Öğretim ve Fırsatlar" konulu konferans, AYBÜ Rektörü Prof. Dr. İbrahim Aydın'ın katılımıyla Türkiye Yazarlar Birliği'nde gerçekleştirilmiş, bu konferans ile Özbekistan'daki yükseköğretim potansiyeli ve iş birliği imkanları Türk akademik camiasına tanıtılmıştır. Yine Şubat 2020'de gerçekleştirilen "Özbekistan'ın Kültür Hazinesi: Ali Şir Nevai" paneli, iki ülke arasındaki kültürel bağları daha da güçlendirmiştir. Mart 2020'de AYBÜ himayesinde düzenlenen "Uluslararası Dünden Bugüne Özbekistan Sempozyumu" ise akademik iş birliğinin somut bir göstergesi olarak dikkat çekmiştir.

Özbekistan ile olan akademik ilişkilerin ilerleyen yıllarda daha da geliştiği gözlemlenmiştir. Özellikle 2021 ve 2022 yıllarında Özbekistan'daki çeşitli üniversiteler ve araştırma merkezleri ile imzalanan iş birliği protokolleri, bu sürecin hızlandığını göstermektedir. Ekim 2021'de Esenboğa Külliyesi'nde dikilen fidanlar ile oluşturulan Özbekistan Hatıra Ormanı, bu güçlü iş birliğinin simgelerinden biri olmuştur. Aynı dönemde, İmam Maturidi Araştırma Merkezi ve İmam Buhari Uluslararası Araştırma Merkezi ile yapılan iş birliği anlaşmaları, iki ülke arasındaki akademik ve kültürel bağları daha da pekiştirmiştir. Ayrıca, Kasım 2021'de TİKA'nın desteğiyle düzenlenen "Uluslararası Dünden Bugüne Özbekistan Sempozyumu", iki ülke arasındaki akademik iş birliğinin uluslararası düzeyde tanınırlığını artırmıştır.

Son olarak, Mart 2023'te AYBÜ'nün Özbekistan'da Türk-Özbek Hukuk Araştırma Merkezi kurması ve Taşkent'te çeşitli üniversitelerle imzalanan iş birliği protokolleri, iki ülke arasındaki akademik iş birliğinin ne denli kapsamlı ve derin olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Bu merkez, hukuk alanında yapılacak ortak araştırmalar ve eğitim faaliyetleri için bir zemin oluştururken, aynı zamanda iki ülkenin hukuk sistemleri arasında bilgi ve deneyim paylaşımını da hedeflemektedir. Mart 2023'te AYBÜ ile Özbekistan Uluslararası Karşı Üniversitesi ve Semerkant Mirza Ulubey Mimarlık Devlet Üniversitesi arasında gerçekleşen iş birliği anlaşmaları, bu akademik ilişkilerin genişlemesine ve daha da derinleşmesine katkı sağlamıştır. Bu süreçte, AYBÜ'nün çeşitli Özbek üniversiteleri ve araştırma merkezleriyle kurduğu ortaklıklar, Türkiye ve Özbekistan arasında akademik iş birliğinin örneklerini oluşturmuş, iki ülke arasında kalıcı dostluk köprülerinin inşasına vesile olmuştur (AYBÜ, 2023).

Kaynakça

- Anadolu Ajansı. (2017). *Özbekistan*. 02.09.2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/ozbekistan/902420> adresinden erişildi.
- Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (AYBÜ). (2023). *Geçmişten günümüze AYBÜ-Özbekistan ilişkileri*. 02.09.2024 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=g21pztOSvJ0> adresinden erişildi.
- Bekar, N. (2024). Rol Teorisi, Konstrüktivizm ve Realizm Çerçevesinde Türkiye-Özbekistan İlişkileri (1991-2023). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (80), 360-374.
- Freedom House. (2023). *Uzbekistan*. 28.08.2024 tarihinde <https://freedomhouse.org/country/uzbekistan/freedom-world/2023> adresinden erişildi.
- Human Rights Watch. (2023). *Uzbekistan events of 2022*. 28.08.2024 tarihinde <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/uzbekistan> adresinden erişildi.
- Institute for Security & Develop Policy. (2018). *The Economic Modernization of Uzbekistan*. 28.08.2024 tarihinde <https://www.isdp.eu/publication/economic-modernization-uzbekistan/> adresinden erişildi.
- President of the Republic of Uzbekistan. (2024). *President Gets Familiarized with Foundry-Mechanical Plant Opportunities*. 28.08.2024 tarihinde <https://president.uz/en/lists/view/7094> adresinden erişildi.
- Ranov, Zhandos. (2021). Dünden Bugüne Özbekistan Ekonomisi: Tarihsel Geçmişi ile Güncel Gelişmeler. 28.08.2024 tarihinde <https://www.eurasian-research.org/publication/dunden-bugune-ozbekistan-ekonomisi-tarihsel-gecmisi-ile-guncel-gelismeler/?lang=tr> adresinden erişildi.

"Kardeş ülke Özbekistan'ın Bağımsızlık Günü'nü tebrik ediyor, kalkınma yolunda başarılar diliyoruz."

- Real Instituto Elcano Royal Institute. (2024). *Elcano Global Presence Index*. 28.08.2024 tarihinde <https://www.globalpresence.realinstitutoelcano.org/en?years=2023> adresinden erişildi.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Özbekistan'ın Siyasi Görünümü*. 28.08.2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden erişildi.
- T.C. Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği. (2020). *Özbekistan'da Yabancı Yatırımcılara Yönelik Ayrıcalıklar*. 29.09.2024 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/data/5c2d32b613b876192c45b9b7/Özbekistan'da%20Yabancı%20Yatırımcılara%20Yönelik%20Ayrıcalıklar.pdf> adresinden erişildi.
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2024). *Türk Devletleri Teşkilatı*. 02.09.2024 tarihinde <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> adresinden erişildi.
- United Nations. (2024). *Human Development Reports*. 28.08.2024 tarihinde <https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/UZB> adresinden erişildi.
- World Bank. (2024). *Databank*. 29.08.2024 tarihinde <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> adresinden erişildi.

